

Процес рада на поставци оперете Вере Миланковић „Иза ојерских кулиса”

Надица Спасојевић

МШ „Станковић”, Београд и МШ „Марко Тајчевић” Лазаревац, Србија
nadicaspasojevic21@gmail.com

Сажетак

Оперета *Иза ојерских кулиса* Вере Миланковић настала је после више од осамдесет година од када су у Србији изведене последње оперете – *Прва љубав* (1938) и *Бубањ среће* (1939) Рудолфа Бручија. У раду је представљен процес поставке оперете из угла композиторке Вере Миланковић, редитељке Наталије Станковић, глумице Весне Станојевић, која је постављала глумачки израз, и главне глумице-аматерке Надице Спасојевић, која је тумачила лик Софије. Рад на оперети започео је 2013. а завршен је 2018. године, као резултат заједничке сарадње са редитељем Александром Николићем. Прво извођење било је 2023. године у Дому културе „Студентски град”. Уметничким ансамблом Министарства одбране „Станислав Бинички” дириговао је Раде Пејчић. Извођачи су били три оперска певача (Софија Пижурица, Тамара Ружић и Марко Калајановић), један професионални глумац (Андрија Даничић) и једна глумица-аматерка (Надица Спасојевић). Радња се дешава током пробе, на сцени и иза сцене, а оперета се завршава срећним крајем – победом праве и искрене љубави.

Кључне речи: Вера Миланковић, оперета, ДК „Студентски град”, УА МО „Станислав Бинички”

Увод

Оперета *Иза ојерских кулиса* резултат је заједничког рада композиторке Вере Миланковић и редитеља Александра Николића. Године 2013. Први пут су сарађивали на представи *Миланковић* у продукцији позоришта „Мадленијанум”, коју су затим наставили 2014. године поставком представе *Шекспирови сонети* на малој сцени Народног позоришта „Раша Плаовић”. Исте године јавила се идеја о стварању комичне оперете која је завршена 2018. године, а први пут изведена 23. маја 2023. године у Дому културе „Студентски град”, захваљујући залагању тадашњег директора драмског програма Андрије Даничића, музичког уредника Милана Ђурђевића и начелника Уметничког ансамбла Министарства одбране Војске Србије „Станислав Бинички” Николе Живковића. Ансамблом је дириговао Раде Пејчић. Оперету је режирала Наталија Станковић, а глумачки израз обликовала је Весна Станојевић. Улоге су биле подељене на следећи начин: као Примадона наступила је Софија Пижурица, улогу Маре тумачила је Тамара Ружић, а Брку је оживео Андрија Даничић. Баритон Марко Калајановић био је Маестро, док је девојчицу Софију интерпретирала Надица Спасојевић. Глас мајке, као улога која

се чује само из *off-a* поверена је Весни Станојевић. За сценографију је била задужена Зорана Милошаковић-Тасић, за костимографију Весна Балаћ.

Радња оперете догађа се током пробе – на сцени и иза сцене. Главни глумци су уједно колеге (Примадона и Маестро) и вереници, који раде на фрагментима из неколико познатих оперских дела, као на пример из Моцартове опере *Чаробна фрула*. У исто време, иза сцене, паралелне животе воде кројачица Мара, чији ће певачки таленат тек бити откривен и сценски радник Брка, иначе заљубљен у Примадону. Заплет у оперети настаје у тренутку када се Маестрова ћерка Софија први пут појави на проби. Као тинејџерка она одбија да учи, а посебно лош однос има са будућом маћехом – Примадоним. Постепено се зближава са Маром и Брком који јој пружају подршку и помажу у томе да поправи успех у школи.

За потребе рада коришћен је полуструктурисани интервју као метод сакупљања података да би се помоћу личних исустава испитаника – композиторке Вере Миланковић, редитељке Наталије Станковић и глумице Весне Станојевић – дубински сагледао процес поставке оперете (лична комуникација, 18. и 19. јул 2024). Важан аспект овог квалитативног истраживања јесте то што је ауторка овог рада била део миљеа који је испитивала (лик Софије у Оперети), али и то што је фокус истраживања био усмерен више на процес поставке оперете, а не на крајње резултате.

Оперета у Србији

Оперета је музичко-сценско дело настало у Француској у 19. веку и подразумева певаче, који глуме и плешу и наступају у пратњи оркестра (The Oxford Encyclopedia of Theatre and Performance, 2005). Оперета започиње увертиром и подељена је на чинове који садрже арије, дуете, балетске, хорске и оркестарске нумере. За разлику од опере, оперета је краћег трајања и њене теме ближе су широким друштвеним слојевима. Либрето је комичног садржаја, са тематиком из свакодневног живота и са забавним заплетима углавном везаним за љубавну тематику. Жанр оперете захтева оперски начин певања, велико глумачко знање и умеће плесања. Историјски посматрано, „оперета је наследник француског облика комичне опере („опере комик”) и представља претечу мјузикла” (Jones, 2004: 10–11). Комична опера је, као специфични музички израз, настала из потребе грађанског staleжа да реалистички посматра друштвене појаве из свакодневног живота, па самим тим и музичко позориште.

По отварању београдског Народног позоришта отпочела је пракса компоновања и извођења оперета, од којих је прва била *Врачара* или *Баба Хрка* (1882), за коју је музику написао Даворин Јенко (Prelić, 2016: 66). Бројне оперете извођене су и у оперској кући „Опера на Булевару” све до 1911. године, када је обустављен рад ове институције. Подаци указују на то да је последња написана и изведена оперета неког домаћег аутора у Србији била *Прва љубав* Рудолфа Бручија из 1940. године (B.V., 2024).

Након тога, све до оперете *Иза ојерских кулиса* Вере Миланковић, у Србији није компонована ни једна оперета. У интервјуу за телевизијску емисију „Све боје живота” која је емитована на другом програму РТС 28. маја 2023. године, композиторка Миланковић истиче да је „оперета преко потребна српском друштву јер је у великој мери заснована на комици, вербалној и физичкој, комичним ликовима, хумору и духовитим ситуацијама [...] Оперета *Иза ојерских кулиса* пародира добро познате згоде и незгоде иза оперских кулиса и завршава се срећним крајем јер побеђује права и искрена љубав” (Јакшић, 2023).

Редитељска поставка оперете *Иза ојерских кулиса*

Иако редитељка оперете Наталија Станковић до сада није имала искуство сценске поставке овог жанра, режирање дечијих опера (*Дечија соба* Миленка Живковића и *Мали Димничар* Бенџамина Бритна) помогло јој да се фокусира на непосредност израза музичко-сценске форме намењене деци, јер су деца најстрожа и најискренија публика. Искреност и природност постигнута је обликовањем јединственог света у коме обитавају различити ликови. Да би се то постигло било је неопходно организовати пробе на посебан начин. Према речима редитељке „прве пробе започете су вежбама импровизације, током којих су тумачи ликова – певачи и глумци – трагали за карактерима, тј. начинима њиховог односа према унутрашњем и спољашњем свету, те изграђивали етичке, интелектуалне и емотивне особине [...] Полазна тачка за оперетски израз захтевала је пренаглашавање карактерних црта сваке улоге, због чега су они досегли слободу интерпретације, а уједно остварили праву меру свог комичног израза.” (лична комуникација, 19. јул 2024).

Редитељка сматра да је специфичност оперете Вере Миланковић континуирано присуство оркестра на сцени који учествује у сценској радњи, те нема само функцију музичке пратње, већ је и у директној интеракцији с извођачима. То је посебно приметно у тренутку у коме Брка, сценски мајстор, помаже Маестровој ћерки Софији да поправи лошу оцену из музичког тако што је учи о саставу оркестра (фотографија 1) и показује јој како звуче појединачни инструменти (фотографија 2). Ова сцена је значајна због тога што и музички необразована публика може да се упозна са изгледом и звуком оркестарских инструмената, али је њен примарни контекст постизање комичног ефекта. Комичност оперете обликују редитељске замисли као што су вишедимензионална поставка драмских сцена (док је једна сцена активна, као нему видимо и другу сцену која се паралелно дешава), коришћење *off-a* за глас мајке, Бркино директно обраћање публици, инсистирање на контрасту између социјалних staleжа и професија, као и наглашавање замршених љубавних и породичних односа. Ипак, за редитељку Станковић највећа инспирација била је „сама музика која подсећа на наслеђе мјузикла, шлагера и домаће поп музике која је део свакодневног живота сваког човека”. (лична комуникација, 19. јул 2024).

Фотографија 1. Брка учи Софију о саставу оркестра.

Фотографија 2. Софија слуша како звуче оркестарски инструменти.

Рад на глумачком изразу

Рад на глумачком изразу био је поверен глумици Весни Станојевић, која већ дуго низ година предаје глуму за потребе интерпретације мјузикла на основним студијама у лондонској Краљевској централној школи за говор и драму. Иако до сада није имала искуство у раду на оперети, она сматра да је управо „музика утицала на појачавање креативних процеса“ (лична комуникација, 18. јул 2024). Поред овог примарног задужења, Весна Станојевић је имала и лични глумачки задатак да само гласом одглуми мајку главног протагонисте – Маестра, коју је представила као доминантну и егоцентричну особу која контролише свог сина и управља његовим животом.

Посебан изазов био је рад на глумачком изразу три оперска певача Софије Пижурице, Тамаре Ружић и Марка Калајановићем и једног мастер теоретичара уметности, тј. глумице-аматерке Надице Спасојевић. Са њима је требало осмислити различите индивидуалне приступе: „са певачима и глумцима аматерима требало радити на постизању опуштености њиховог израза која им је помогла да слободно истражују себе кроз лик који интерпретирају, на прецизности у говору и сценском покрету у простору ... У раду са глумцима било је потребно повремено ускладити њихову енергију са целокупном атмосфером представе.“ (лична комуникација, 18. јул 2024).

Вишемесечни рад са глумцима и певачима резултирао је специфичним и спонтаним начином комуникације протагониста на сцени која је пробудила креативност и подстакла мотивацију извођача „да открију слободног глумца у себи, тзв. *homo ludens*, човека који се игра и у својој машти врши претварање и преображавање себе“ (лична комуникација, 18. јул 2024). Веома брзо се успоставило уметничко разумевање између извођача и Весне Станојевић, па су се пробе одвијале на заједничко задовољство. Уз континуирану и присну сарадњу са редитељком, рад на глумачком изразу започео је вежбама дикције и артикулације, јер се говор и певање непрекидно прожимају. Важна вежба артикулације текста била је чврсто изговарање слогова и слова на крајевима говорних фраза како би се оне

завршавале потребним интензитетом. Стога се кренуло од импостираних гласова певача, с циљем да гласовне поруке емитују јасно, да рамишљају о мисаоним целинама и глумачким репликама, односно, да пажњу усмере на говорне радње.

Да би се установила радња комада и изградили ликови и њихови међусобни односи уследила је комплетна анализа текста. Уочавање тренутка заплета, најзначајнијих пунктова у радњи и расплета помогло је глумцима-певачима да изграде ликове и њихове међусобне односе, а „квалитетан одабир глумачко-певачких средстава потребних за изградњу lika (глас, говор, покрет итд.) неопходан је услов за постизање особене и узбудљиве интерпретације (Марковић, 2005: 94).

Иако се методе импостирања гласа за оперско певање и за говор/сценско певање глумца-певача прилично разликују, „припрема гласа глумца за певање веома је важна, док је за говор на сцени потребна сложена припрема и поставка гласа.” (Марковић, 2005: 87). Управо је жанр оперете увео глумца у сценско певање. Он је одувек морао да буде добар говорник али и певач, а „однос између говорне и певане речи јесте простор за глумчев израз и креацију” (Марковић, 1997: 227).

Процес стварања lika Софије

Рад на лику девојчице Софије започео је припремом певачких нумера хронолошким следом, читањем и учењем стихова и музике пре оркестарских проба. Њен лик је специфичан јер у музичком смислу не захтева оперску технику певања. Међутим, њене деонице певачки су захтевне у погледу интерпретације, али и због честих дијалогских деоница. На пример, наизглед једноставна мелодија у Еф-дуру веома је захтевна, јер се у брзом темпу (*Allegretto*) тражи њена емотивна реакција (вапај за умрлом мајком) и психолошко тумачење сценске радње (суочавање са суровом реалношћу живота са злом и себичном маћехом, пример 1).

Пример 1. Једна од Софијиних тема у терцету *Срећна породица* у трећој сцени оперете *Иза оперских кулиса* (такты 45–48).

Почетак рада на улози започео је певачким пробама са композиторком која је на клавиру свирала оркестарске деонице. Сви извођачи су прво имали појединачни рад на припреми својих улога, а потом су се спајали и изводили заједничке

нумере. Када су оне биле научене и запамћене, прешло се на рад на глумачком изразу. Сценске пробе су одржаване у Дому културе „Студентски град”, а оркестарске пробе у просторијама Уметничког ансамбла Министарства одбране Војске Србије „Станислав Бинички” у згради Дома Војске Србије. Пробе су започеле тако што је редитељка захтевала да певачи, свако у свом лику, импровизују у задатој ситуацији. Тако рецимо, у вежби у којој је телевизијски новинар имао задатак да интервјуише Примадону и Маестра, лик Софије требало да на све начине покуша да омете Примадону која је давала интервју и да привуче пажњу свог оца јер жуди за његовом љубављу. Ово је постигла помоћу колица из самопослуге која је случајно пронашла на сцени Дома културе „Студентски град” у којима се возила, правила буку и привлачила пажњу (фотографија 3). Игра са колицима постала је део њеног бунта, а кроз ту игру се може сагледати сложена структура њене личности и њеног емоционалног стања. То је разлог због кога она постају њена омиљена занимација и помажу јој да се иза њих сакрије, у њима седи и осећа се безбедно, али истовремено она су персонификација кавеза у коме она живи. Колица су постала метафора за њен осећај сигурности, али и персонификација осећања жудње, понашања и размишљања, начина на који хода, говори и бори се за личну правду и трага за очевом пажњом и мајчинском љубављу.

Фотографија 3. Самоуслужна колица као Софијин заштитни знак, симбол њеног бунта и потраге за љубављу.

Софија је сензибилна, мила, слатка и добра, али у исти мах немирна, дрска, безбрижна и лепршава. У суштини, она је занемарена и несрећна па је стога повремено безобразна и размажена. Ипак, сву искреност осећања показује у терцету са Брком и Маром, певајући о томе да је тужна, да не жели у интернат, већ захтева прихватање, пажњу да има потребу да је скрене пажњу на себе и да добије љубав (пример 2).

Allegretto

У ин-тер - нат не - ђу, јад - на, љу - ба - ви сам и сад глад - на,

Allegretto

сва - ко сво - ју фр - ку и - ма, у ин-тер-нат не - ђу жи - ва.

Пример 2. Једна од Софијиних тема у терцету *Свако своју фрку има* у деветој сцени оперете *Иза ојерских кулиса* (тактови 135–142).

Лик Софије је представљен у широком дијапазону емоција – од беса и љутње које гаји према маћехи (фотографија 4), преко бола због одбацивања и запостављања па све до усхићења због тога што помаже Мари и радости због тога што проводи време са Брком (фотографија 5).

Фотографија 4. Лош однос пун неразумевања и неслагања између Софије и Примадоне.

Фотографија 5. Однос пун љубави и пажње између Софије и Брке.

Софијин лик је веома сложен и био је неопходан велики рад како би се успешно приказала њена љубав према музици и емоција за звук симфонијског оркестра. Детаљна психолошка анализа лика и преиспитивање рада на лику (шта се ради и због чега се нешто ради у свакој ситуацији) допринело је његовој успешној реализацији, а велики глумачки захтеви налагали су природност глумачког израза и његов таленат, без пренемагања, афектирања и преглумљивања.

Закључак

Овим радом је представљен процес који је претходио сценској реализацији оперете *Иза ојерских кулиса* на основу улоге које су у том процесу имале композиторка Вера Миланковић, редитељка Наталија Станковић, глумица Весне Станојевић, као и глумица-аматерка Надица Спасојевић. Рад је написан на основу интервјуа са наведеним ауторкама, које су, свака на свој начин и из личног искуства, показале да је спроведени процес уобичајена пракса и како се од почетних читајућих и певачких проба, преко сценских и оркестарских проба, стигло до заокружене оперетске представе.

Примарна жеља композиторке Миланковић била је да приближи оперету широким слојевима друштва, да задовољи њихове уметничке потребе, да их опусти и насмеје. Као и у традиционалној комичној опери, либрето оперете је комичног садржаја и преузет из свакодневног живота, а ликови исмевају нездраве друштвене појаве (неутажива жеља за успехом, кукавичлук и личне слабости). Главни актери су типизирани ликови – похлепна и лукава примадона, скромна и сиромашна кројачица, умишљен и самољубив маестро. Певаче прати камерни оркестар, док су сцене повезане говорним дијалозима. Прича оперете *Иза ојерских кулиса* је поучна и забавна, а главну тему чини љубавни четвороугао између Примадоне, Маестра, Брке и Маре у чијем је центру девојчица Софија која жели да буде

прихваћена и вољена. Зато је у раду и представљено само уобличавање њеног лика који је уједно симбол борбе против зла и снага која покушава да изгради бољи свет ослобођен похлепе и саможивости. Управо се у томе крије веза између контекстуализације тематике и савременог тренутка, догађаја и мотива.

На основу поменутог представа је својој крајњој реализацији добила на квалитету у следећим параметрима. За разлику од традиционалне комичне опере која налаже искључиво оперски начин певања, композиторка Миланковић је, поред овог начина (намењеног Примадони, Маестру и Мари), увела музичко позоришно певање (за Софију и Брку) које је типично за жанр мјузикла. Специфичност оперете *Иза оперских кулиса* огледа се и у континуираном присуству оркестра на сцени, који у функцији сведене музичке пратње, учествује у сценској радњи дајући предност вокалним солистима, и у директној је ангажованој интеракцији с извођачима као равноправан тумач радње и сценских ефеката. Искреност и природност оперете огледа се у маштовитим ликовима, прожимању говора и певања, а понајвише у самој музици Вере Миланковић која подсећа на наслеђе мјузикла, класичних арија, шлагера и поп музике и која је, својом пријемчивошћу и блискошћу савременим музичким трендовима утицала на појачавање креативних процеса обликовања глумачког израза.

Литература

- В.В. (12. јул 2024). *БРУЧИ Руголф*. Енциклопедија Српског народног позоришта. <https://www.snp.org.rs/enciklopedija/?p=1601>
- Jakšić, Lidija [RTS Образовно-naučni program – Zvanični kanal] (28. мај 2023). *Sve boje života* [Video]. YouTube. <https://www.rts.rs/magazin/kultura/kultura/5201951/opereta-iza-operskih-kulisa-vera-milinkovic.html>
- Jones, John Bush (2004). *Our Musicals, Ourselves: A Social History of the American Musical Theatre*. Brandeis University Press.
- Марковић, Марина (1997). Глумац и глас (прилози). У: П. Марјановић и М. Драгићевић-Шешић (уред.), *Зборник радова Факултета драмских уметности 1* (стр. 212–232). Београд: Факултет драмских уметности.
- Марковић, Марина (2005). Гласовна и вокална припрема глумца-певача за сценско-музичке наступе у медијима. У: В. Јевтовић и С. Рапајић (уред.), *Зборник радова Факултета драмских уметности 8–9* (стр. 79–108). Београд: Факултет драмских уметности.
- The Oxford Encyclopedia of Theatre and Performance (2005). *Operetta*. Dennis Kennedy (Ed.), Oxford University Press.
- <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780198601746.001.0001/acref-9780198601746-e-2944>
- Prelić, Mladena (2016). Mapiranje kulturne istorije i pamćenja: beogradske godine Davorina Jenka i Vele Nigrinove. У: Katarina Tomašević (Ur.), *Davorin Jenko (1835–1914) Prilozi za kulturu sećanja* (стр. 57–83). Београд: МI SANU i Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine u RS.

THE PROCESS OF STAGING VERA MILANKOVIĆ'S OPERETTA *BEHIND THE OPERA SCENERY*

The operetta *Behind the Opera Scene* by Vera Milanković was composed after a pause of more than eighty years since Bruči's operettas *First Love* (1938) and *Lucky Drum* (1939) performed in Serbia. This paper presents the process of operetta setting from the point of view of the composer Milanković, the director Natalija Stanković, the professor of acting Vesna Stanojević, who trained expression exercises for actors, and the main actress-amateur Nadica Spasojević, who interpreted the character of Sofia inspired by the composer's childhood. The creating of the opera began in 2013, and completed in 2018, as the composer-director joined venture (Vera Milanković and Aleksandar Nikolić). The first performance followed in 2023 in the Cultural Center „Studentski Grad”. The Art Ensemble of the Ministry of Defense „Stanislav Binički” conducted by Rade Pejčić. The performers were three opera singers (Sofija Pižurica, Tamara Ružić and Marko Kalajanović), one professional actor (Andrija Daničić) and one amateur actress (Nadica Spasojević). The action takes place during the opera rehearsal, on stage and behind the scenery, and the operetta ends with a happy ending – it brings the victory of true and sincere love.

Keywords: Vera Milanković, operetta, Cultural Center „Studentski grad”, Art Ensemble „Stanislav Binički”